

STREDOEURÓPSKOU CESTOU DO KALLIGRAMU*

Príhovor Martina Bútoru pri príležitosti 60. narodenín
Lászlóa Szigetiho.

Do Kalligramu schádzam z domu peši popri Hrade. Spomeniem si, ako sme v šesťdesiatych rokoch v jeho útrobach našli Stalinovu sochu, ktorá predtým stála na dnešnom námestí SNP. Tá je dnes bohvie kde, zato pred budovou parlamentu stojí iná socha. Alegória Bratislavy v podobe ženy vytvorená v roku 1988 národným umelcom a súčasne jedným z „normalizátorov“ v oblasti umenia po okupácii v roku 1968 Jánom Kulichom, ktorého sochy tak obdivuje náš dnešný premiér.

O minútu som už na Zámockej, pri pomníčku vojakom, ktorí padli v 1. svetovej vojne, svorne sa tam vynímajú Fritz Putz, Jenő Szamak, Anton Flíček, Karol Macháč a ďalší, za monarchiu umierali Nemci, Maďari, Slováci, Česi, vtedy žili v Prešporke či Pressburgu či Pozsony, mesto sa ešte nevolalo Bratislava, ba chvíľu to vyzeralo tak, že sa bude volať podľa muža, ktorému nedávno umiestnili pamätnú dosku o pár metrov ďalej, podľa amerického prezidenta Woodrowa Wilsona.

Minimem peknú neskorofunkcionalistickú budovu školy, do ktorej som chodil, v roku 1937 ju otváral premiér Milan Hodža, volala sa Štátna ľudová škola Dra Milana Hodžu. Pravda, onedlho sa jeho politická dráha skončila spolu s Československom, za ním sa zatvorili hranice a k slovu prišli tí, ktorí mali svoj katolícky internát Svoradov rovno oproti našej škole. Boli tam nielen vzdelanci – za vojny tam okrem študentov sídlila aj Vyššia vodcovská škola Hlinkovej mládeže a istý čas aj Akademická Hlinkova garda.

Práve v tých časoch potom prišla chvíľa pre človeka, ktorý má tiež pamätnú tabuľu oproti škole, pre švédskeho diplomata Raula Wallenberga. Zachraňoval Židov v Budapešti, až kým ho Sovieti neodvliekli do gulagu, kde zahynul. Pomohol aj niekoľkým Židom z Bratislavy, ktorí tak ako môj spolužiak zo strednej školy Robo Reich bývali o pár metrov ďalej, ako je dnes reštaurácia Chez David, jeho otcovi už nepomohol, toho odvliekli z Medzilaboriec, ale Robo s mamou sa zachránili, dnes žije v Izraeli.

Po vojne v apríli 1945 sídlila v budove školy Poľná vojenská nemocnica Sovietskej armády, no zakrátko sa vrátila k svojmu účelu, akurát ju pomenovali po Petrovi Jilemnickom, predstaviteľovi socialistickej literatúry a Svoradov zmenili na internát Mirka Nešpora, pôvodne tiež vysokoškoláka a mladého antifašistu; dnes sa jeho meno z Bratislavy vytratilo.

Kráčam vlastne opačným smerom, ako som po tri roky chodieval do školy, zo Strakovej ulice, vtedy ešte cez časť podhradia a Židovňu. To všetko už nemilosrdne zmizlo s výstavbou Nového mostu koncom šesťdesiatych a začiatkom sedemdesiatych rokov. A tak sa dnes musím presunúť na zvláštnu ulicu-neulicu, ktorá ma napokon dovedie do Kalligramu. Dnu sedí László Szigeti, a ponúka mi nielen zelený čaj s medom, ale ponúka mi, a nielen mne, aj kľúč. Kľúč k tomu, ako toto všetko stredoeurópske dedičstvo upratať, uložiť, pochopiť.

Povedať o Lászlóvi Szigetim, že je publicista, by síce vecne sedelo, no bolo by to zužujúce. Uviesť ho ako vydavateľa by pripomenulo to, čomu sa vari najviac venuje, no nebolo by to všetko. Napísať, že je to občiansky intelektuál s maďarskou hlavou,

* Úryvok z tohto textu uverejnil denník *Új Szó* pod názvom *Földgömb, tékép... Magyar fejjel, szlovák szívvel, közép-európai lélekkel*, 23. 5. 2009.

slovenským srdcom a stredoeurópskou dušou, by trochu poodhalilo mentálnu mapu, podľa ktorej si usporadúva svet, no nebol by to celý jeho glóbus. Vybaviť si ho, ako so svojimi maďarskými i slovenskými partnermi, ale dakedy aj sám, spoluformoval a dodnes ovplyvňuje politické dianie, by odkrylo jeho ďalší rozmer, ktorý ho dodnes fascinuje. Predstaví si k tomu záblesk fotoaparátu, ktorý ho zachytí na ceste, ako sa práve ženie na stretnutie s priateľmi, na vernisáž či na debatu o stave kultúry a Vesmíru, by nám priblížilo kus jeho každodennosti, no nebola by to úplná snímka. Bolo by treba k nej dodať intímnu chvíľu s Ágí a s rodinou, pri káve s medom, s najnovším rukopisom na stole – hoci ani to by nám ho nevykreslilo úplne.

Takže nám asi neostáva nič iné ako vysloviť tú najvýstižnejšiu charakteristiku: László Szigeti je zjav, fenomén, prírodný úkaz.

Je ním nielen pre úctyhodné dielo vytvorené v Kalligrame: tisícky strán zo svetovej i domácej esejistiky, filozofie, histórie, beletrie, vedy – v edíciách *Ad fontes*, *Domino*, *Anthropos*, *Balcanica*, *Váhy*, *Exempla iuris*, *Majstri vied* a ďalších. Zapínanie medzier v spoločenskovednom myslení, otváranie tabuizovaných tém i nových diskurzov, snorenie po stredoeurópskej jedinečnosti i tragikomickosti. A najmä, skvelé čítanie.

Je ním aj vďaka svojej schopnosti obnovovať a nadväzovať dialóg, hľadať priaznivejšie alternatívy pre inú budúcnosť stredoeurópskeho priestoru.

Je to zároveň človek paradoxov.

Vraj neznáša oslavy – a tu mu odrazu príde blahoželať dvesto ľudí.

Hovorí o politike a politikoch štipľavé veci, a pritom sa sám do politiky pletie.

Poznajú ho ako esejistu – a pritom píše aj surrealistické poviedky s erotickými motívami.

Má veľmi pevnú chrbticu, pokiaľ ide o kľúčové demokratické hodnoty, ale nosí so sebou krehkú chrbticu, ktorú občas musí kŕmiť infúziami.

Hovorí, že Kalligram vôbec, ale vôbec nemá peniaze, a pritom sype jednu knihu za druhou.

Vraví, že už má toho všetkého dosť, ale keď na to príde, sadne do auta a vyráža do sveta za ďalším projektom.

Do kostola nechodí, ale kdesi musí mať Boha v sebe, lebo z neho vyčnieva nahor taká vertikála, že jej konca nedovídate.

Dokáže stavať mosty. Nečudo, veď je Szigeti, jeho meno značí, že pochádza z ostrova. Dávno predtým, kým sme tu my vymysleli „ostrovy pozitívnej deviácie“, on už jedným takým ostrovom bol.

A hoci už toho toľko o živote vie, ešte vždy sa nad novou podobou života i sveta dokáže čudovať.

K jubileu mu poprajme, aby mu vydržal úsmev, aby si zachoval schopnosť užasnúť a aby sa mu tak ako doteraz darilo priam uhrančivo spájať ľudí, Stredoeurópanov i ďalších, ktorí sa celkom nevzdali svojej predstavy o „inej strednej Európe“. Tej, ktorá nezabúda na nevraživosť, vyhánanie a vyvražďovanie, a predsa je schopná života v slobode. Strednej Európy prekonávajúcej pocity ukrivdenosti, ublíženosti, malosti príslušníkov komunity, ktorí, ako to vyjadril Ady Endre, zakaždým „prichádzajú prineskoro“ (*Mi mindig mindenről elkésünk / Mi biztosan messziről jövünk*) – a preto zvyčajne prepasú svoje šance.

Aby sme vďaka nemu lepšie chápali, odkiaľ a s čím všetkým prichádzame, a napriek tomu všetkému nepremrhali svoju príležitosť.

(2009)